

**КРИТЕРІЇ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО
ПІДХОДУ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ З ФУТБОЛУ З ДІВЧАТАМИ
СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Ткаченко Сергій

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Аннотация

В статье осуществлена попытка выяснить состояние научного изучения проблемы определения критериев дифференцированного подхода в процессе физического воспитания девушек среднего школьного возраста.

Автором обобщены современные взгляды на определение понятий «дифференциация обучения» и «дифференцированный подход к обучению». Определено, что применение дифференцированного подхода к организации учебного процесса на уроках физической культуры по футболу в общеобразовательных учебных заведениях будет способствовать не только гармоничному развитию учениц среднего школьного возраста, но и текущему педагогическому контролю, поскольку предоставит возможность учителю физической культуры корректировать свою деятельность.

Ключевые слова: критерий, дифференциация, дифференцированный подход, физическое воспитание, девушки среднего школьного возраста.

Annotation

In the article an attempt is made to find out the state of scientific study of the problems of defining criteria for a differentiated approach in physical education of girls of secondary school age.

The author summarizes current views on the definition of «differentiation of learning» and «differentiated approach to learning». Determined that the application of a differentiated approach to the organization of educational process on physical culture lessons on football in secondary schools will contribute not only to the harmonious development of pupils of secondary school age, and current pedagogical control as will enable the physical education teacher to adjust their activities.

Keywords: criterion, differentiation, differentiated approach, physical education, girls of secondary school age.

Постановка проблеми, аналіз досліджень і публікацій. Постійно науковцями здійснюється пошук нових форм і методів, які сприяють розвитку рухових можливостей та зміцненню здоров'я дітей шкільного віку засобами футболу, методичних підходів до програмування змісту занять футболом оздоровчого характеру, розробки вимог до рівня загальної, функціональної та спеціальної підготовленості юних футболістів. Більшість досліджень відмічає необхідність вирішення завдань щодо формування системи безперервної фізкультурної освіти юних футболістів – як хлопчиків, так і дівчаток.

За останні десятиліття в науковій літературі з'явилися дослідження, присвячені використанню інноваційних (А. Бойченко, 2014) та інформаційних технологій на уроках футболу в школі (А. Васильчук, 2008; С. Дмор, 2014), застосування ігрових та бігових вправ (Л. Петрова, 2013), процесу керування навчально-тренувальним процесом професійних футболістів (С. Журін, 2007; А. Лисенчук, 2006), підвищенню рівня техніко-тактичної підготовленості футболістів середнього шкільного віку (В. Мулик, П. Перепелиця, 2013), формуванню

рухових якостей та технічної підготовленості школярів протягом безперервної футбольної підготовки (В. Шаленко, 2007), розробці організаційно-методичного забезпечення гурткових занять із футболу зі школярами (Д. Деменков, О. Томенко, 2014).

Одним із важливих напрямів удосконалення системи фізичного виховання школярів є диференціація форм, засобів і методів фізичного виховання (Ю. Васюков, 2006; Л. Волоков, 2002; G. Graham, 2008).

Дослідженню проблеми фізіологічного обґрунтування і застосування диференційованих методик присвячені наукові праці Н. Боднарчук, 2006; В. Клапчука, 2005; Т. Круцевич, 2000; Д. Лотоненко, 1997; В. Самошкіна, 2001 та інших дослідників. Проте, питання диференційованого підходу до організації уроків футболу з дівчатами середнього шкільного віку висвітлено не у повній мірі. Тому існує необхідність більш досконалого вивчення поставленої проблеми.

Мета дослідження – науково обґрунтувати критерії диференційованого підходу на уроках з фізичної культури дівчат середнього шкільного віку.

Результати дослідження. Високий рівень популяризації сучасного футболу як виду спорту робить його ефективним засобом всебічного фізичного розвитку учнів підліткового віку. Різноманітність рухових навичок та ігрових дій у процесі занять футболом не тільки за інтенсивністю зусиль, а й за координаційною структурою сприяє розвитку всіх фізичних якостей людини, а саме: сили, витривалості, швидкості, спритності в гармонійному поєднанні. Також заняття футболом сприяють розвитку в підлітків таких ціннісних якостей, як наполегливість, сміливість, рішучість, самовідданість, ініціативність, дисциплінованість.

У науковій літературі з дослі-

джуваної проблеми знаходимо низку досліджень (В. Ареф'єв, 2007; М. Безруких, 2003; І. Глазирін, 2003; Б. Іваськів, 2010; Н. Ковчин, 2008; О. Малімон, 2009; Т. Унт, 2000), присвячених проблемі переходу до індивідуалізації та диференціації навчання школярів. У таких дослідженнях основна увага зосереджена на ефективності процесу навчання, що, значною мірою, залежить від відповідності впливу оптимальних фізичних вправ на можливості учнів. В широкому сенсі процес індивідуалізації виражається в диференціації навчальних завдань та способів їх вирішення, а саме – засобів, методів, форм організації навчальних занять тощо у відповідності з індивідуальними особливостями учнів.

У Енциклопедії освіти диференціація навчання визначається як форма врахування індивідуальних особливостей учнів у процесі навчання на основі їх поділу на характерні типологічні групи за різними показниками (рівнем навчальних можливостей, успішністю, пізнавальним інтересом, темпом навчання тощо) [4].

Я. Кравчук [5] наголошує на тому, що терміни «диференціація навчання» і «диференційований підхід до навчання» потрібно розрізняти. У першому випадку розглядаються правові, соціально-економічні, організаційно-управлінські й дидактичні аспекти навчання. У другому – висвітлюються організаційно-методичні основи здійснення такого навчання відповідно до групових особливостей школярів.

Т. Унт визначає диференціацію як врахування індивідуальних особливостей учнів у тій формі, коли вони базуються на основі яких-небудь особливостей для окремого навчання; зазвичай навчання в цьому випадку відбувається за різноманітними навчальними планами та програмами [13]. А. Сітовський та В. Чижик [11] зазначають, що диференційо-

ваний підхід до учнів повинен полягати в раціональному розподілі часу цілеспрямованого впливу на розвиток рухових здібностей у структурі річного планування та на уроці фізичної культури.

Застосування диференційованого підходу на уроках фізичної культури з дітьми середнього шкільного віку зумовлює необхідність визначення критеріїв їх розподілу на однорідні групи (Я. Кравчук, 2010; А. Сітовський, 2008; О. Скалій, 2002), відповідно до яких здійснюється планування засобів та методів фізичного виховання. Як зазначає О. Скалій [12], необхідність диференційованого підходу зумовлюється такими чинниками: відмінностями рівнів підготовленості школярів; індивідуально-особистісними властивостями реагування на зовнішні фактори, фізичні навантаження, спілкування з вчителями, однолітками; відмінностями психічних особливостей, мотивів і спрямованості діяльності.

Враховуючи оздоровчу спрямованість уроків футболу для дівчат середнього шкільного віку та їх індивідуальні особливості на основі аналізу наукової літератури розглянемо критерії диференціації у фізичному вихованні. Узагальнивши дані наукової літератури, науковець О. Малімон [8] розкриває критерії диференційованого підходу у фізичному вихованні: статеві та вікові ознаки (О. Аннамамедов, 1980; А. Джамалов, 1970; Р. Зубцов, 1974), морфологічні особливості (Л. Волков, 1997; І. Лопатін, 1980; Є. Мартиросов, 1984), розвиток фізичних якостей та фізична працездатність (А. Абрамовський, 1986; В. Ареф'єв, 1981; І. Барінов, 1976; А. Виру, 1976; М. Ішмухаметов, 1983; Л. Лаврова, 1980; В. Нестеров, 1974; Ю. Новицький, 1987; Т. Петровська, 1981; В. Петровський, 1981; В. Саламатов, 1984), вид спортивної спеціалізації та кваліфікації (М. Віленський, А. Горшков, В. Плоти-

ников, 1983; Б. Сермеев, 1990; Ж. Холодов, 1981), психологічні особливості, тип нервової системи (А. Вяткін, 1978; Т. Круцевич, 1981; В. Новосельський, 1989; Ю. Петров, 1983; Г. Птіцин, 1980), індекс фізичного стану (В. Єднак, 1997; О. Дрозд, 1998).

Як наголошує В. Ареф'єв [2], незважаючи на те, що накопичено численні дані про значення диференційованого підходу, його реалізація і по сьогодні перебуває на початковій стадії. Головною перешкодою є вибір критерію, за допомогою якого мусить реалізуватися диференційований підхід. Пропонуються різні способи розподілу учнів одного віку й статі на однорідні за морфофункціональним станом групи. Все залежить від критерію, що покладений в основу класифікації груп: психологічного, морфологічного чи фізіологічного. У фізичному вихованні перевагу надають морфологічному як найбільш практичному.

Серед критеріїв диференційованого підходу в процесі фізичного виховання дітей шкільного віку науковці виділяють: особливості нервової системи (І. Глазирін, 2012; Т. Круцевич, 1999), індивідуально-соматичні особливості дітей (І. Гасюк, 2003; Л. Волков, 2002; М. Горбунко, 2005; Г. Єдинак, 2001; Г. Кротов, 2010), частоту серцевих скорочень, частоту дихання, споживання кисню, тобто реакцію організму на фізичні навантаження (А. Клиріон, 1979), рухові вміння та навички (І. Аршавський, 1982; Б. Нікітюк, 2000; В. Лях, 2007; В. Русалов, 1979; А. Сітовський, В. Чижик, 2008), фізичні якості (О. Малімон, 2009).

Також дослідники визначають такі критерії диференціації, як мотиви навчання, розвиток властивостей уваги, розвиток професійних якостей тощо.

За В. Мисовим [9] критерії диференціації є такими:

- використовувати в ролі критерію рівень фізичної підготов-

леності школярів з подальшим плануванням тренувальних навантажень на слабкі ділянки моторики; здійснювати комплексне вдосконалення основних рухових здібностей з плануванням на уроці відповідних навантажень на кожну з них; удосконалювати найбільш розвинуті грані моторики дітей шкільного віку;

- застосовувати критерій «біологічного віку» дітей, а саме рівні фізичного розвитку й статевого дозрівання та залежно від цих показників планувати відповідні розвиваючі навантаження;
- визначати величини індивідуальної адаптації школярів до фізичних навантажень різної спрямованості як показників діяльності серцево-судинної та дихальної систем з подальшим диференціюванням педагогічних дій;
- використовувати рівень соматичного здоров'я як комплексного критерію, що враховує фізичний розвиток та функціональний стан основних систем організму школярів.

В. Ніколасенко, узагальнюючи досягнення теоретичної думки, визначає такі критерії диференційованого підходу:

- вік, стать та рівень біологічної зрілості спортсмена;
- морфологічні та морфофункціональні показники;
- рівень розвитку рухових якостей та здатність до розвитку того чи іншого механізму енергозабезпечення;
- рівень функціонального стану організму;
- здібності до розвитку технічної й тактичної майстерності;
- психологічні – в тому числі – психофізіологічні якості, психодинамічні та нейродинамічні властивості нервової системи та особистісні якості;
- особливості реакції на фізичні навантаження тощо [10].

У контексті даного наукового

дослідження вагомими є висновки В. Ареф'єва [1] про те, що у фізичному вихованні програмування занять для учнів загальноосвітніх шкіл складається для однорідних за віком, статтю, фізичним станом та іншими ознаками груп учнів. Як наголошує дослідник, для впорядкування послідовності дій під час складання програм слід дотримуватись такого алгоритму програмування:

- визначення фактичного фізичного стану тих, хто займається;
- визначення нормативів фізичного розвитку, функціонального стану систем життєзабезпечення, фізичної підготовленості для кожної особи (цільова модель заняття);
- визначення ступеня відхилення індивідуальних параметрів фізичного розвитку, функціонального стану, фізичної підготовленості від норми;
- визначення ефективних способів корекції виявлених відхилень (форм, засобів);
- визначення раціонального рухового режиму (кількість занять на тиждень, тривалість, обсяг, інтенсивність);
- визначення гранично допустимих і оптимальних параметрів фізичних навантажень під час занять;
- підбір адекватних методів педагогічного контролю;
- корекція програм занять.

Як слушно наголошують А. Сітовський та В. Чижик [11], основним критерієм у виборі величини навантаження є активність розвитку рухових здібностей. Цю точку зору підтверджують результати досліджень Л. Волкова [3] про виокремлення таких рівнів активності розвитку рухових здібностей: високий рівень активності – інтенсивність річного приросту більше 3 %, достовірна наявність сенситивного періоду; середній рівень активності – інтенсивність річного приросту складає від 0 % до 3 %, достовірна відсутність сенситивного періоду.

ду; низький рівень активності – в інтенсивності річного темпу розвитку рухової здібності спостерігається тенденція до зниження.

Важливою для нашого дослідження вважаємо працю Т. Круцевич [6], у якій вчена на основі комплексної оцінки фізичного стану запропонувала індивідуальні типологічні програми розвивальних навантажень для покращення рівня здоров'я та фізичної підготовленості підлітків. Дослідниця також обґрунтовує поточні та рубіжні диференційовані оцінки результативності рухової діяльності дітей середнього шкільного віку. Маркером диференціації підлітків дослідниця вважає особливості діяльності центральної нервової системи, на основі яких вона визначила типологічні особливості у фізичному розвитку підлітків та адаптації їх організму до фізичних навантажень різної інтенсивності.

Вагомий внесок у розробку досліджуваної нами проблеми складають результати досліджень В. Ляха [7] про те, що здібності до відтворення, оцінювання, відмірювання та диференціації параметрів рухів основані переважно на точності і тонкості рухових відчуттів та сприйняття, які виступають нерідко в поєднанні із зоровими і слуховими. При малому руховому досвіді відчуття і сприйняття школяра ще занадто грубі, неточні, погано усвідомлювані. В результаті цього учні допускають суттєві помилки в відтворенні, оцінюванні чи диференціації просторових, часових, просторово-часових і силових параметрів рухів.

У науковій літературі (І. Авер'янов, 2007; В. Лях, 2006) знаходимо підтвердження того, що здібності точно відтворювати, оцінювати, відмірювати і диференціювати параметри рухів розвиваються насамперед при систематичному застосуванні загально- і спеціально-підготовчих координаційних вправ, методів і

методичних прийомів розвитку спеціальних координаційних здібностей. Ефективність педагогічного впливу можна підвищити, якщо використовувати методичні підходи, спрямовані на вдосконалення цих здібностей. Ці підходи ґрунтуються головним чином на системному виконанні завдань, що висувають підвищені вимоги до точності виконання рухових дій чи окремих рухів.

Висновки. Розвідка є спробою узагальнити сучасні наукові теорії з проблеми визначення критеріїв диференційованого підходу до організації уроків з футболу з дівчатами середнього шкільного віку. Зокрема, визначено, що застосування диференційованого підходу у фізичному вихованні школярів потребує визначення критеріїв їх поділу на однорідні групи за певними ознаками з метою створення дієвих методик для занять фізичною культурою. Відтак питання пошуку оптимальних критеріїв диференційованого підходу до фізичного виховання дівчат середнього шкільного віку на уроках з футболу є свідченням актуальності й доцільності нашого дослідження.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці та апробації диференційованого підходу до планування засобів та методів фізичного виховання на уроках фізичної культури з футболу з урахуванням морфофункціональних особливостей дівчат 13–14 років.

Література:

1. Ареф'єв В. Г. Сучасні аспекти диференційованого програмування розвивально-оздоровчих занять з фізичної культури учнів загальноосвітньої школи / В. Г. Ареф'єв // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2014. – Вип. 9. – С. 12–16.
2. Ареф'єв В. Г. Фізичні можливості учнів загальноосвітньої школи різного рівня фізично-

го розвитку / В. Г. Ареф'єв // Вісник Чернігівського національного університету імені Т. Г. Шевченка. – 2013. – Вип. 112. – С. 26–28.

3. Волков Л. В. Теория и методика детского и юношеского спорта / Л. В. Волков. – К. : Олимпийская литература, 2002. – 294 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Кравчук Я. Теоретико-методичні засади диференційованого підходу до навчання фізичної культури учнів загальноосвітньої школи / Я. Кравчук // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – 2010. – № 1. – С. 40–43.
6. Круцевич Т. Ю. Оцінка як один із факторів підвищення мотивації учнів до фізичної активності / Т. Ю. Круцевич // Фізичне виховання в школі. – 1999. – № 1. – 47–50.
7. Лях В.И. Координационные способности: диагностика и развитие / В. И. Лях. – М. : ТВТ Дивизион, 2006. – 290 с.
8. Малімон О. О. Диференційований підхід у процесі фізичного виховання студентів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання та спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Олександр Олександрович Малімон ; Волинський державний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 1999. – 17 с.
9. Мисів В. Організація диференційованого підходу до учнів в системі фізичного виховання в школі / В. Мисів // Вісник Прикарпатського університету. Серія : фізична культура. – 2012. – Вип. 16. – С. 78–83.
10. Николаенко В. В. Индивидуально-дифференцированный подход к тренировочному про-

- цессу на етапах багаторічної підготовки футболістів / В. В. Николаенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2014. – Вип. 5. – С. 95–104.
11. Сітовський А. М. Планування диференційованої фізичної підготовки підлітків з урахуванням темпів їх біологічного дозрівання / А. М. Сітовський, В. В. Чижик // Молодіжний науковий вісник. Серія : фізичне виховання і спорт. – 2008. – № 10. – С. 18–23.
12. Скалій О. В. Комп'ютерні технології диференціації процесу фізичного виховання школярів (на прикладі плавання) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. та спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних верств населення» / Олександр В'ячеславович Скалій ; Львівський державний університет фізичної культури. – Львів, 2002. – 17 с.
13. Унт Т. И. Индивидуализация и дифференциация обучения / Т. И. Унт – М. : Педагогика, 1990. – 192 с.

